

Historický vztah československého cukrovarnického průmyslu k sociální problematice na příkladu penze

Sociálně solidární cíle mezi lety 1918 až 1926 jako výsledek negativní časové preference

HISTORICAL RELATIONSHIP OF CZECHOSLOVAKIAN SUGAR INDUSTRY SOCIAL ISSUES USING THE EXAMPLE OF PENSIONS

Social Solidarity Goals between 1918 and 1926 as a Result of Negative Time Preference

Jiří Rytina, Adam Dittrich, Jakub Drábek – Vysoká škola ekonomická v Praze

Studie se zabývá teorií časových preferencí a její identifikací za užití obsahové analýzy u jednání cukrovarnického průmyslu v letech 1896 až 1926. V uváděné studii jsme odhalovali jednání podléhající a naznačující tzv. *negativní časovou preferenci* (1, 2a). Během této analýzy jsme našli mnoho případů a nálezů, které negativním preferencím průmyslu odpovídaly. Jedním z nejsilnějších témat, které cukrovarnický průmysl řešil vysoko nad rámec předpokládaných ziskových priorit, byl i jistý sociální ohled, který nabírá na intenzitě a je znatelný v období po založení první Československé republiky v letech 1918–1926. Zde jsme odhalili, že tehdy již pro potřeby samostatného československého cukrovarnictví reformovaný Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického věnoval v rámci svých možností pozornost poválečné přetrvávající tíživé situaci cukrovarnických penzistů (obr. 1.).

Rádi bychom se proto podělili o části našeho zjištění z provedené analýzy, kdy v krátkosti představíme časové preference a co pro nás v rámci probíraných nálezů vlastně znamenají, stejně jako proč je důležité je analyticky rozdělovat na *pozitivní* a *negativní*. Dále si popíšeme, jaké výsledky spadající pod *negativní* časové preference nám v případě jednání Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického vyšly a jaké je jejich

spojení s neutěšenými penzijními poměry období let 1918–1926. V neposlední řadě se také dostane na konkrétní příklady a úkazy onoho časově negativně preferenčního jednání cukrovarnického průmyslu, kdy případy tohoto jednání sice problematickou situaci starobní penze a penzistů zcela nezažehaly, ale zcela jistě významně pomohly v jejím utlumení.

Teorie časových preferencí

Časová preference je kvalitativní ekonomická teorie, která je nejbližší tzv. rakouské ekonomické škole. Nejvýznamnějšími teoretiky, ze kterých vychází rovněž náš výzkum, je LUDWIG VON MISES (2) a FRANK FETTER (1) (obr. 2.). Časová preference je ve své obecnosti vlastně předpoklad, že určitý cíl se plní v určitém preferenčním čase (2a). V našem výzkumu jsme dále znovuotevřeli tematiku možnosti *negativních* časových preferencí, což je ta část teorie, která mluví o momentu v jednání, kdy je dosahování primárního a nejpálčivějšího cíle studovaného subjektu odsunuto dále do budoucna a namísto něj je řešen jiný, v hodnotové přídce subjektu méně prioritní cíl (1, 2a). Kdykoliv bychom identifikovali jednání tzv. časově *negativně* preferenční, bude se jednat o jednání, kde subjekt odkládá své primární priority pro dobro řešení buď svých sekundárních priorit, nebo priorit jiných externích subjektů (1).

Cílem výzkumu tak bylo zjistit, zdali negativní preference mohou být sledovatelné na jednání ekonomických subjektů, už jen z důvodu, že přední rakouský teoretik časových preferencí Ludwig von Mises možnost negativní časové preference zcela zamítá a připouští jen jednání sledující pozitivní preference (2b), tedy jednání za cílem uspokojit především primární zájem, a to v co nejkratším čase (2a). Na základě ideových předpokladů Ludwiga von Misesa jsme proto vytvořili analogický modelový předpoklad jednání, který kompletuje a manifestuje ve své knize *Lidské jednání* (2), jež je jedním z jeho hlavních ekonomických děl. Pomocí kódování studovaného korpusu dat jsme zjišťovali, které pasáže jsou v souladu s jeho předpoklady a označované kódem POZ pro *pozitivní* preferenci, a které pasáže jsou v rozporu s jeho předpoklady a tvrzeními – dále kódované jako NEG, tedy *negativní* preference. Jako korpus dat jsme využili jednatecké zprávy *Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického* a jeho Rakousko-Uherského předchůdce. Cukrovarnictví jsme si vybrali ze dvou důvodů jako vhodný korpus pro validaci teorie časových preferencí. Prvním důvodem je

Obr. 1. Situaci cukrovarnických penzistů i další sociální potřeby zajišťoval Penzijní ústav čsl. průmyslu cukrovarnického (sídlił s dalšími organizacemi průmyslu v tzv. Cukerním paláci v Praze)

dostupnost podrobné interní dokumentace československého cukrovarnictví, druhým důvodem je pak snaha převést teorii původně koncipovanou na tzv. individuální úroveň ekonomicky jednajících jedinců (2c) do úrovně ekonomicky institucionální, tedy skupinové. Tu nám představuje Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického a československý cukrovarnický průmysl obecně.

Navzdory Misesovým předpokladům jsme u jednání cukrovarnického průmyslu našli mnohé náznaky, potence a výrazné případy pravděpodobného výskytu *negativní* časové preference. Cukrovarnický průmysl odkládal své předpokládané primární preference maximalizace zisku z nejrůznějších důvodů, četnost artikulací těchto *negativních* preferencí se neustále stupňovala a po přehodnocení celkových výsledků obsahovala tři nejvýznamnější témata: dobrovolné a nadstandardní zvyšování užítu jiných než cukrovarnických ekonomických subjektů – námi pojmenované jako „obchodní solidarita“; dále sociální ohled, kam spadá veškerá nadstandardní péče o zaměstnance, stejně jako sledování jejich sociálního zabezpečení; v neposlední řadě také sledování státních cílů a jejich preferování na úkor vlastních ekonomických ziskových priorit – námi pojmenovanou kategorií jako „státní cíle“. Nejčastěji řešeným tématem *negativních* časových preferencí byl sociální ohled, kde nemalou část a podíl tvořila právě starost o starobní penzi a tehdejší poměry cukrovarnických penzistů.

Příklad jednání v negativní časové preferenci u oblasti sociálního ohledu: starobní penze cukrovarnických zaměstnanců

První zmínky o problémech s penzemi a penzisty zjišťujeme v jednatele zpráve z let 1919–1920, prezentované na valné hromadě spolku 24. května 1921 (3). Je uváděno, že penzisté zažívají zhoršené poměry po válce a cukrovarnický spolek tak zajistil od Československé cukerní komise, provizorního poválečného ekonomického orgánu vázaného hospodářství v ČSR, příspěvek ve výši 3 321 009 Kč (3). Dále také spolek apeluje na své členy, tedy jednotlivé cukrovary, aby svým penzistům v těžkých životních situacích přispívali dodatečně na výši jejich penze (3). Nakonec je ještě poukázáno na skutečnost, že z důvodu válkou zatíženého Pensijního ústavu cukrovarnického byly ceny cukru nastavovány v součinnosti s plánem na vytvoření pensijního fondu přinášejícího zhruba 26 milionů korun a za zvláštních opatření jeho hodnota byla dále navýšena o další 3 miliony (3). Zdůrazňují však, že stavy penzistů jsou i nadále neutěšeny.

V jednatele zpráve cukrovarnické kampaně z roku 1920 na rok 1921, přednesené 7. června 1922 (4), se spolek opakovaně věnuje penzistům a úpravě pensijních poměrů. Je uvedeno, že se zvyšují přídatky na penzi a 11 milionů Kč bude z kampaňových výnosů užito pro Pensijní ústav průmyslu cukrovarnického na zvýšení rezerv i penzí, a to přes míru nařízenou zákonem, v plánu je i zvýšení pojistných premií kvůli stabilnějšímu krytí pensijních fondů (4a). Stejně tak je uvedeno ve zprávě, že společně s uplynulým obdobím celkem spolek dobrovolně věnoval penzistům 32 115 015 Kč (4b).

V dalších letech, uváděno v jednatele zpráve 1922–1923, prezentované na valné hromadě 13. června 1924 (5), je k nalezení rekapitulace financování sociálních, humanitních a kulturních

Obr. 2. Ekonomové Frank Fetter (vlevo) a Ludwig von Mises (kolorováno)

Pramen: Wikimedia

účelů celkem za léta 1918 až 1922 (5a). Cukrovarnická industrie celého Československa má majoritně a dobrovolně přispět pro zmíněné účely 66 288 430 Kč, z toho příspěvek na poválečným stavem ohrožené penzisty je 53 658 499 Kč (5).

Jednatelská zpráva z let 1924–1925, přednesená na valné hromadě 29. května 1926 (6), upozorňuje stále na palčivý problém neutěšených poměrů penzistů, spolek proto tentokrát v jejich prospěch změnil způsob budoucího sociálního financování za součinnosti Pensijního ústavu průmyslu cukrovarnického, pojištění za stálého příspěvku 18 % budou mít nově navíc hrazený plný poslední plat (6a). U penzistů stávajících již nešel způsob smlouveného financování změnit, a tak v jejich případě tentokrát ve spolupráci s Asekuračním spolkem průmyslu cukrovarnického byl na žádost Cukrovarnického spolku uvolněn asekurační „fond pro zlepšení vdovských rent“, stávající penzisté tak budou mít příplatky nejen z úroků, ale i z určitého kapitálového podílu fondu (6b).

V poslední analyzované zprávě za kampaňový rok 1925–1926, přednesené 10. června 1927 (7), se situace s penzemi aktualizuje, penzisté opět dle jednatele zprávy žádají upravení ceny cukru, aby na ně mohlo být přispíváno podle výroby (7). Danému požadavku tentokrát Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického nevyhověl přímo z důvodů vlastních omezených možností, ale podnikl akce k vyjednání užití ročních přebytků Pensijního ústavu k částečnému řešení situace s penzisty (7). V textu není přímo uvedeno, o jaký pensijní ústav se jedná (7), předpokládáme však, že se i tentokrát jedná o Pensijní ústav průmyslu cukrovarnického.

Závěr

Na konec výsekového exkurzu do naší studie o negativních časových preferencích lze konstatovat, že nálezy uvedeného jednání ze strany Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického poukazují na možnosti jednání v rozporu s předpoklady ekonoma Rakouské školy, Ludwiga von Misesa a mluví i v prospěch přinejmenším omezené možnosti jednání

v ekonomickém prostoru na základě negativních preferencí obhajované Frankem Fetterem.

Pokud necháme ekonomickou teorii stranou, tak se nám tu ukazuje ještě další podstatný nálezk, tím je aktivní nadstandardní zájem Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického o sociální zázemí svých zaměstnanců. Příklad s penzemi nám vykresluje kontext doby, kdy stále doznívající následky První světové války vytvořily pro penzisty tíživé období. Cukrovarnický průmysl v představených jednatelejších zprávách jeví snahu do jisté míry tíživou situaci svých vysloužilých, ale i stávajících zaměstnanců mírnit a vzhledem k provázanosti těchto snah napříč navazujícími jednatelejšími zprávami lze pozorovat, že se nejedná o jednorázovou snahu, ale o koordinovaný cíl reagovat na stupňující se nedostatkové sociální potřeby.

Tato studie byla vypracována za podpory interního grantu VŠE č. IGS F5/29/2024.

Souhrn

Předložený výzkum se věnuje interpretaci teorie časových preferencí Ludwiga von Misesa a Franka Fettera, hlavním cílem je zmapovat možnosti identifikace historického jednání odpovídající negativní časové preferenci pomocí metod obsahové analýzy na případu vybrané ekonomické instituce. Pro dostupnou a podrobnou interní dokumentaci je zvolena historická instituce Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického. Výsledky analýzy vedou k několika výstupům. Prvním výstupem je zjištění, že na základě

provedené analýzy Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického skutečně vykazuje možnosti časově negativně preferenčního jednání, druhým výstupem jsou konkrétní podoby tohoto jednání, které nám přibližují historicko-společenský kontext, ve kterém se československé cukrovarnictví v období 1918–1926 nalézalo. Studie tak přináší nová zjištění pro akademickou diskusi ohledně teorie časových preferencí a podpírá je nalezenými fakty o sociální a další solidární činnosti Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického.

Klíčová slova: Československo, cukr, časová preference, rakouská ekonomická škola, Ludwig von Mises, Frank Fetter, penze.

Literatura

1. FETTER, F.: *Economic Principles*. 2. vyd., New York: The Century Co., 2013, ISBN 978-1-61016-018-6, s. 237–239.
2. MISES, L.: *Lidské jednání*. 2. vyd., Praha: Liberální institut, 2018, ISBN 978-80-86389-61-5, s. 435–441 (a), s. 435 (b), s. 29–63 (c).
3. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1919–1920*. s. 8.
4. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1920–1921*. s. 12 (a), s. 12–13 (b).
5. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1922–1923*. s. 22–23.
6. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1924–1925*. s. 43 (a), s. 43–44 (b).
7. *Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického za rok 1925–1926*. s. 26.

Rytina J., Dittrich A., Drábek J.: Historical Relationship of Czechoslovakian Sugar Industry Social Issues Using the Example of Pensions: Social Solidarity Goals between 1918 and 1926 as a Result of Negative Time Preference

The present research focuses on the interpretation of Ludwig von Mises and Frank Fetter's theory of time preferences; its main objective is to map the possibilities of identifying historical behavior corresponding to negative time preference using content analysis methods on the case of a selected economic institution. The historical institution chosen for this purpose is the "Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického" due to its accessible and detailed internal documentation. The results of the analysis lead to several outcomes. The first output is the finding that, based on the analysis, the "Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického" does indeed exhibit the possibility of time-negative preferential behaviour; the second output concerns the specific forms of this behaviour, which bring us closer to the historical and social context in which the Czechoslovak sugar industry found itself in the period 1918–1926. The study thus provides new findings for academic discussion regarding time preference theory and supports them with facts about the social and other solidarity activities of the "Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického".

Key words: Czechoslovakia, sugar, time preference, Austrian school of economics, Ludwig von Mises, Frank Fetter, pension.

Kontaktní adresa – Contact address:

Mgr. Jiří Rytina, Vysoká škola ekonomická v Praze. Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářských dějin, náměstí Winstona Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: rytj01@vse.cz

ROZHLEDY

Morales H., di Sciascio F., Aguirre-Zapata E., Amicarelli A. Proces krystalizace v cukrovarnickém průmyslu: diskuse o základech, průmyslové praxi, modelování, odhadech a řízení (*Crystallization Process in the Sugar Industry: A Discussion On Fundamentals, Industrial Practices, Modeling, Estimation and Control*)

Přehledový článek zkoumá různé aspekty krystalizace cukru, jako jsou základy procesu, technologický popis třístupňového vaření a analýza role přesycení. Pojednává o hlavních návrzích a postojích v literatuře týkajících se monitorování, modelování a řízení krystalizace v cukrovarnickém průmyslu.

Přesycení je funkce závislá na mnoha parametrech matečného roztoku, měření jediným přístrojem není proto možné. Klíčové proměnné pro proces krystalizace jsou čistota, průměrná velikost zrna a variační koeficient, hmotnost a obsah krystalů, které nelze přímo měřit. Hlavními procesními proměnnými jsou nejčastěji používaná průmyslová čidla a jejich limity. Např. vodivostní čidla jsou ovlivněna různými parametry matečného roztoku, což komplikuje jejich korelaci s přesycením. V poslední době se pro monitorování procesů doporučují jako nejvhodnější mikrovlnná čidla, procesní refraktometry nebo SeedMaster, podle názoru autorů jediný nástroj, který poskytuje online data o přesycení výpočtem z výstupů externích senzorů. Článek identifikuje a analyzuje některá omezení, která se vyskytují v literatuře, jako výběr nástrojů pro průmyslové monitorování, matoucí odkazy na měření přesycení a potřeba správné analýzy chyb. Důraz je kladen zejména na informace o chybových mezích pro odhad přesycení.

Food Eng. Rev., 16, 2024, č.3, s. 441–469.

Šárka